

СТАНОВИЩЕ

за дисертационния труд на **АНДРЕАНА БОРИСОВА ЕФТИМОВА** на тема:
*„Двойственият език в медиите: езикът на политическата коректност
vs езика на омразата”*

за присъждане на научната степен *„доктор на науките“*

по научната специалност *Журналистика*

в професионално направление 3.5 Обществени комуникации и
информационни науки,

област на висшето образование 3. Социални, стопански и правни науки,
разработен към Катедрата по пресжурналистика и книгоиздаване
във Факултета по журналистика и масова комуникация
на Софийския университет „Св. Климент Охридски”

Проблемът за езика на политическата коректност в специалния ракурс на отношението ѝ към езика на омразата в медиите е безспорно актуален, дори злободневен, и много привлекателен за обширно дисертационно изследване поради обстоятелството, че се отнася до постоянно развиващо се и интензивно мултиплицирано по масмедиен път лингвокултурно явление, изискващо сложен интердисциплинарен подход. Трудът е основан на двегодишно наблюдение върху достатъчно на брой разнообразни по вид печатни и електронни български медийни източници, от които е извлечен репрезентативен корпус от текстови отрязъци. За централен изследователски обект са избрани евфемизмите и дисфемизмите. Тази съвкупност от решения гарантира принципна дисертабилност на разработката при качествено изпълнение на подробно описаните в уводната част цели и задачи.

Обемът от 347 страници основен текст с добавени към него 9 приложения е общо взето стандартен за трудове, предназначени за придобиване на степента „доктор на науките” в областите на хуманитарните и на социалните науки. Композицията е в няколко основни части с очаквано предназначение: уводна част, две обзорно-реферативни глави с присъединени към тях аналитично-коментарни части, представящи интерпретацията на ексцерпирания материал, заключителна част и библиография. Включените след това други справки и интервюта възприемам по-скоро като приложения.

Сред библиографските източници (общо над 170) има очаквано изобилие на важни за разглежданите въпроси чуждоезични статии, студии и монографии.

Естествено в днешния глобализиран информационен потоп вече е немислимо да се изисква обхващане на всички достъпни книжни и електронни източници по която и да било тема. Всеки автор е в правото си от множеството възможности да избира тези, които преценява за достатъчни и полезни за конкретните си цели. Все пак при отпечатването на труда (зная, че текстът е спечелил конкурс за финансиране на издаването) в библиографския фон биха могли да се включат повече български теоретични постановки и анализи (включително и съпоставителни) върху идентични или сходни теми. Това би позволило по-ярко да се открие новото и специфичното, което се съдържа в настоящия труд.

Приемам за целесъобразно решението на Андреана Ефтимова при анализа и коментара на езиковите явления да се ръководи от идеята за „сближаването“ на качествените и масовите медии в лингвистичен план. Самият статистически факт на завишена политическа коректност и на минимализиран или напълно елиминиран език на омразата в сериозните медии не дава никаква гаранция за еднотипно влияние върху всички аудиторни сегменти и съответно върху общественото мнение в съвкупност. От друга страна, в други изследвания вече са подробно очертани спецификите на популярните и на качествените медии в сходни аспекти, така че обобщеното разглеждане тук е напълно оправдано и в теоретичен, и в прагматически план. Одобрявам и другото принципно решение на авторката – да ограничи наблюденията си до определени, достатъчно разнообразни и представителни полета за проява на езиците на омразата и на политическата коректност (вж. напр. с. 61). Това придава обозримост на изследователския обект, като се избягва често допусканата грешка от поддаване на изкушението да се изследва всичко възможно. Собствените ми наблюдения върху дисертационни разработки, целящи всеобхватност, не са никак позитивни. Предприетото тук ограничение на изследователския периметър приемам като проява на академично здравомислие. Бих казала, че дори и при още по-голяма редукция на зоните за наблюдение дисертацията не би загубила от потенциала и резултатите си.

Въпреки че самата аз в изследванията си върху езика на омразата, негативните метафори и дисфемизмите изхождам от по-различен теоретичен модел и не бих могла да намеря пряк път между толерантността и политическата

коректност, приемам без уговорки алтернативния подход на Андреана Ефимова. Тя, без да губи енергия в чисто теоретизиране върху необозримата проблематика на толерантността, възприема един модел на аксиологемите в медийните текстове (с. 22, фиг. 1), в който толерантността и нетолерантността са свързани с идеите съответно за позитивна и негативна оценка. Оттам нататък, въз основа предимно на руски теоретични постановки, се приема, че толерантността и нетолерантността са функционални семантично-стилистични категории. Политическата коректност се характеризира като подкатегория на толерантността, а езикът на омразата – като подкатегория на нетолерантността (с. 35). В аксиологичен план решението ми се струва практично, а по-нататъшните части от труда го доказват и като добре работещо. Успешен коректив на това решение, което на пръв поглед може би изглежда твърде опростено, е последователното придържане на цялата разработка към идеите, че по принцип „няма абсолютно неутрални номинации” (с. 36), че „контекстът играе ключова роля в определянето на номинациите като евфемистични или дисфемистични” и че „и евфемистичните, и дисфемистичните номинации могат да изразяват и положителни, и отрицателни оценки” (с. 25).

Сред останалите части от работата, в които се разясняват основни понятия и постановки, за мен особен интерес представлява раздел 2.4.1, посветен на евфемизацията и табуизацията като езикови проявления на политическата коректност. Тук изрично се изтъква, че евфемизмите са продукт на естествения еволюционен семиозис, а политически коректната лексика е изкуствено конструирана и че налагането на политически коректните обозначения на индивиди и групи се осъществява не спонтанно, а чрез властови механизми, прилагани от „членове на експертни общества” (с. 52). Съответно приемането на политически коректните изрази се описва като процес, следващ пътя на езиковото подражание с цел поддържане на позитивен собствен образ, но по регламентите на определени образователни политики или институционални канони (с. 52-53). По подобен начин в раздел 2.4.2 се представят и връзките между дисфемизми, детабуизация и език на омразата. Напълно одобрявам демонстрирания в тези важни раздели стремеж към коректно и детайлно изясняване на отношенията между разглежданите понятия, чието съдържание не се радва на единодушен академичен

стандарт. Мога само да съжалявам, че онагледяващите примери точно тук са оскъдни, доста бледи и еднотипни. После, при реферирането и илюстрирането на множество (прекалено много според мен) класификационни постановки на различни автори, положението се променя. Оценявам принципната полезност на информацията тук, но не разбрах предназначението на обемния и повтарящ много вече казани неща раздел 2.6. в края на главата под наименованието „Исходни постановки”.

Друг основен теоретичен раздел, който привлича вниманието ми, е 3.1.3. В него се съдържат ключовите характеристики на понятието език на политическата коректност. Следващият теоретичен център на разработката за мен е разпределен между раздели 3.2.1., 3.2.3 и 3.2.4, изясняващи понятието език на омразата и взаимовръзките му с дисфемизацията на лексикално ниво, публичността и езиковата политика. Що се отнася обаче до степента на атрактивност в теоретичен и фактологичен аспект, без всякаква конкуренция симпатиите ми печели раздел 3.3., който разкрива научния и обществен прием на понятията политическа коректност и език на омразата.

Глава 4, фокусираща вниманието върху понятието табу, е с подразбираща се от самосебе си наложителност при наличната ориентация на разработката към функцията на евфемизмите и дисфемизмите. Съдържащата се тук информация е безспорно полезна. Но за мен не е безспорно разположението на главата в цялостната композиция на труда поради логическата и практическата последователност на явленията табу и евфемизъм. Това, разбира се, не накърнява високата стойност на данните, извлечени от събраните анкети и от медийни източници, и на коментарите към тях.

Изцяло аналитичната пета глава представя в последователност проявления на евфемизми и дисфемизми в редица социално важни зони от българската действителност. Наблюдаваните зони са добре подбрани, примерите са достатъчно на брой, анализите и междинните обобщения са убедителни. Препратките към чужди изследвания са по принцип уместни, но не изпитвам възхищение от допуснатото предозиране на руски източници. Поне част от тях биха могли успешно (по всички подтеми) да се заменят или поне да се допълнят с наличните

български при положение, че тук се работи с материал от българска лингвокултурна среда.

По отношение на заключителната част, която по същество добре обобщава резултатите от изследването и поставя необходимите акценти, имам две дребни препоръки. Първата е чисто формална – да се коригира номерацията. Втората е за евентуално редуциране на теоретичните препратки към други автори, за да може вниманието по-добре да се фокусира върху постигнатото в даденото изследване.

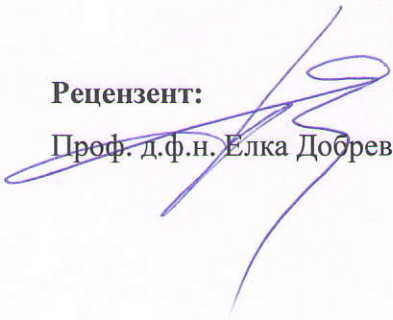
Представянето на дисертационната разработка в автореферата е коректно и информативно. В отделни статии в специализирани наши и чужди издания, както и чрез редица доклади на научни форуми достатъчно количество части от труда са вече публикувани и това прави видими неговите заслуги.

Академичният принос на дисертацията е очевиден и значим. Най-общо според мен той се състои в *мащабното представяне на евфемизмите в езика на политическата коректност въз основа на репрезентативен актуален корпус от материали, извлечени от разнообразни по характер български медии*. Така в съществена степен се компенсира липсата на обхватни изследвания по темата в българска среда. До момента тази липса изпъкваше много силно на фона на обилието от изследвания върху нетолерантната реч. Въпросното обилие е разбираемо – проявите на нетолерантно говорене са много силен дразнител за изследователите, прозрачни са като мотивация и цел, много са в чисто количествен аспект и са буквално вездесъщи. Накратко – те са относително лесен обект за проучване и затова много изследователи от различни позиции многократно и точно са се прицелвали в тях. Андреана Ефтимова обаче е ориентирала интереса си към далеч по-трудния за открояване произведен, проблематичен, нееднозначен, мотивационно разнолик, ситуативно и властово зависим, рецептивно и въздействено вариативен и неподдаващ се на еднозначна интерпретация противочлен на опозитивната двойка – политически коректното говорене. Изпитвам удовлетворение, че авторката много успешно се е справила с този, бих казала, доста коварен изследователски обект.

Въз основа на така формулирания ценен научноизследователски принос и на общите си положителни впечатления от съдържанието на дисертационния труд предлагам на доц. д-р Андреана Ефтимова да бъде присъдена научната степен „доктор на науките” по научната специалност Журналистика в професионално направление 3.5 Обществени комуникации и информационни науки, област на висшето образование 3. Социални, стопански и правни науки.

Рецензент:

Проф. д.ф.н. Елка Добрева

22. 08. 2016 г.